

HUN KLEINE OORLOG

**EDUCATIEF PAKKET OVER LEVEN,
VERZET EN HERINNERING
TIJDENS EN NA WOII**

Inhoud

INLEIDING	2
EINDERTEMEN / ONDERWIJSDOELEN	3
LES	6
1. Tweede Wereldoorlog	6
2. Literatuur en de Tweede Wereldoorlog	9
WORKSHOP	10
1. Hun dagelijkse leven	16
2. Hun verzet en collaboratie	25
3. Hun gevangenschap	29
BRONNENOPDRACHT: kranten	34
BEGRIPPENLIJST	36
Bronnen en leeslijst	37

INLEIDING

Ter ere van 80 jaar einde van de Tweede Wereldoorlog opende in oktober 2025 in Liberas de tentoonstelling: *Hun kleine oorlog. Oorlogsliteratuur in de collectie van Liberas (1944-1947)*. Deze expo biedt een unieke blik op hoe Belgen de Tweede Wereldoorlog hebben beleefd én herinnerd – niet via grote geschiedenisboeken, maar door intieme getuigenissen van gewone mensen in buitengewone omstandigheden. Deze expo is nu ook digitaal beschikbaar via www.liberas.eu.

Literaire getuigenissen uit het dagelijks leven

Kort na de oorlog ontstaan er talloze *documents humains* – boeken waarin auteurs hun persoonlijke oorlogservaringen neerschrijven. Aan de hand van een selectie van 22 werken uit de honderden boeken over de Tweede Wereldoorlog die Liberas bewaart, worden drie thema's belicht: verzet en collaboratie, (concentratie)kampen en het dagelijkse leven tijdens de bezetting.

De omstandigheden van de oorlog creëren bij de overlevers een behoefte om verhalen neer te pennen. Zo weerspiegelen deze boeken de sociale, politieke en culturele spanningen van hun tijd.

Met *Hun kleine oorlog* biedt Liberas een beeld van het Belgische leven tijdens de Tweede Wereldoorlog, verteld door de ogen van gewone mensen. De boeken, illustraties en objecten brengen verhalen van de vaak onbekende auteurs tot leven, en geven hen een volwaardige plaats binnen deze geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog.

Via dit educatief pakket krijgen de leerlingen inzicht in hoe deze mensen de Tweede Wereldoorlog beleefden, leren ze dat herinnering en literatuur mee bijdragen aan ons collectief geheugen, en denken kritisch na over verschillen tussen “grote” geschiedenis en persoonlijke verhalen.

EINDERTEMEN / ONDERWIJSDOELEN

Eindtermen

Historisch bewustzijn

08.05 De leerlingen analyseren kritisch verschillende soorten historische bronnen met betrekking tot de bestudeerde periodes in functie van een historische vraag.

08.06 De leerlingen vergelijken historische bronnen met betrekking tot de bestudeerde periodes in functie van een historische vraag.

08.07 De leerlingen beantwoorden een historische vraag aan de hand van historische bronnen met betrekking tot de bestudeerde periodes en historische redeneerwijzen.

08.08 De leerlingen lichten de invloed toe van de eigen standplaatsgebondenheid op historische beeldvorming met betrekking tot de bestudeerde periodes.

>B-stroom

08.01 De leerlingen situeren historische gebeurtenissen in tijd en ruimte (WO II in België)

08.02 De leerlingen vergelijken aangereikte bronnen over eenzelfde historisch fenomeen met aandacht voor de maker(s) van de bronnen.

08.03 De leerlingen leggen aan de hand van voorbeelden gelijkenissen en verschillen uit tussen heden en verleden.

08.04 De leerlingen lichten betekenissen toe van historische fenomenen.

Nederlands

02.01 De leerlingen bepalen het onderwerp, de hoofdgedachte en de hoofdpunten bij het doelgericht lezen en beluisteren van teksten.

02.02 De leerlingen beoordelen doelgericht informatie op betrouwbaarheid, correctheid en bruikbaarheid bij het lezen en luisteren.

02.03 De leerlingen selecteren relevante informatie bij het lezen en beluisteren van teksten.

02.04 De leerlingen nemen notities bij het lezen en beluisteren van teksten.

02.05 De leerlingen spreken en schrijven doelgericht.

02.06 De leerlingen drukken zich creatief uit met taal.

02.07 De leerlingen nemen doelgericht deel aan mondelinge en schriftelijke interactie.

02.13 De leerlingen verwoorden de eigen beleving en interpretatie van literaire teksten.

Burgerschap

07.01 De leerlingen lichten de betekenis, de principes en de werking van de democratische rechtsstaat en hun verantwoordelijkheid daarin toe.

07.02 De leerlingen reflecteren over het relationele, gelaagde en dynamische karakter van identiteit.

07.04 De leerlingen gaan geïnformeerd, beargumenteerd en constructief in dialoog over maatschappelijke thema's.

Lesdoelen

De leerlingen

- Leren dat herinnering en literatuur mee bijdragen aan ons collectief geheugen.
- Reflecteren over de rol van getuigenissen en kunst in oorlogsherinnering.
- Creatief omgaan met bronnen en literaire fragmenten.
- Ontwikkelen historisch bewustzijn:
 - o situeren gebeurtenissen in tijd en ruimte (WOII in België, 1944–1947).
 - o begrijpen hoe herinnering en verwerking deel uitmaken van historische beeldvorming
 - o inzicht krijgen in hoe gewone mensen de Tweede Wereldoorlog beleefden.
- Kunnen kritisch omgaan met bronnen:
 - o leren dat persoonlijke getuigenissen en literatuur andere inzichten bieden dan officiële geschiedschrijving.
 - o Vragen stellen bij de betrouwbaarheid en waarde van persoonlijke versus collectieve herinnering.
- Krijgen inzicht in maatschappelijke processen:
 - o thema's zoals verzet, collaboratie, vervolging en dagelijks leven tijdens de oorlog plaatsen in een bredere sociale en politieke context;
- Reflecteren op literaire teksten:
 - o Inzien hoe taal en literatuur emoties, trauma's en herinneringen kunnen uitdrukken.
 - o De leerlingen maken kennis met literaire teksten en getuigenissen als culturele en historische documenten.
- Vergelijken perspectieven:
 - o Bespreken van verschillen tussen officiële geschiedschrijving en subjectieve verhalen.
- Empathie en historisch inlevingsvermogen:
 - o Inleven in de leefwereld van gewone mensen tijdens de oorlog.
- Cultureel bewustzijn en erfgoedzorg:
 - o Erkennen dat literaire documenten deel uitmaken van ons collectief geheugen en cultureel erfgoed.
- Menselijke waardigheid en mensenrechten:
 - o Stilstaan bij de ervaringen in kampen en de impact van oorlog op de burgermaatschappij.
- Actieve herinneringseducatie:
 - o Besef dat herdenken en kritisch omgaan met geschiedenis noodzakelijk is voor een democratische samenleving.

Benodigdheden

- Tijdband (zie bijlage)
- projector of smartboard met internetverbinding om filmpjes te tonen

Hun Kleine Oorlog

Oorlogsliteratuur in de collectie van Liberas (1944-1947)

1. Tweede Wereldoorlog

Introductie (20 min)

- Korte presentatie: context van de Tweede Wereldoorlog, voorafgegaan door enkele vragen: “Wat herinneren we en hoe?”
 - Wat weten jullie allemaal over de Tweede Wereldoorlog?
 - Wat zijn de belangrijkste aanleidingen van de Tweede Wereldoorlog?
 - Wat zijn de belangrijkste gevolgen van de Tweede Wereldoorlog?

De Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog (1939-1945)

De Tweede Wereldoorlog (1939-1945) was een grote, wereldwijde oorlog tussen de Geallieerden (zoals de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk, de Sovjet-Unie en België) en de As-mogendheden (Duitsland, Italië en Japan). Het was één van de grootste en meest verwoestende conflicten in de geschiedenis.

Aanleiding?

Na de **Eerste Wereldoorlog (1914-1918)** heerste er in veel landen economische crisis en politieke onrust. Duitsland en zijn bondgenoten (Oostenrijk-Hongarije, Bulgarije en het Ottomaanse rijk) werden in het Verdrag van Versailles zwaar gestraft: ze kregen (financiële) sancties opgelegd, en moesten grondgebied afstaan. Het Duitse volk ervaart dit als vernederend. Door de zware oorlogsschuld is de Duitse economie sterk verzwakt en heerst er veel werkloosheid. Maar ook in veel andere landen, heerste er onzekerheid door de economische crisis van de jaren 1930, een gevolg van de **Wall Street beurscrash** van 1929 in de Verenigde Staten. Heel deze situatie zorgde wereldwijd voor onvrede, woede en een verlangen naar een sterke leider.

Adolf Hitler, de in Oostenrijk geboren Duitse politicus en de leider van de Nationaalsocialistische Duitse Arbeiderspartij, wist in deze omstandigheden aan populariteit te winnen. Hij beloofde de werkloosheid op te lossen, herstel van nationale trots en het terugwinnen van de verloren gebieden. Op 30 januari 1933 kwam hij aan de macht als rijkskanselier van Duitsland en wist het in 1934 tot staatshoofd te schoppen. Hij bekleedde een hele machtige functie, waarbij hij zowel **Führer** als rijkskanselier werd. Duitsland werd een dictatuur, zonder persvrijheid en zonder politieke tegenstanders. Om hun positie te versterken gebruikten de nazi's¹ propaganda², geweld (via de knokploegen van de SS³), en het

¹ **Nazi** is een afkorting van het Duitse woord "Nationalsozialist" (nationaal-socialist)

² **Propaganda** is een vorm van communicatie, waarbij door een belanghebbende partij wordt getracht aanhangers voor haar gedachtegoed te winnen. Door het bewust verspreiden van eenzijdige, selectieve of misleidende informatie, wordt geprobeerd de publieke opinie te beïnvloeden.

³ **SS** of Schutzstaffel, was een paramilitaire organisatie binnen de Duitse nazipartij die oorspronkelijk Adolf Hitlers lijfwacht was en uitgroeide tot een beruchte elite- en veiligheidsorganisatie die verantwoordelijk was voor vele gruwelijkheden tijdens het naziregime.

vinden van zondebokken. Vooral Joden werden valselijk beschuldigd van de nederlaag in WO I en van de economische problemen.

Holocaust

Vanaf 1933 werden Joden buitengesloten van scholen, beroepen en rechten (Neurenberger wetten). Zij werden eerst verplicht zich kenbaar te maken door het dragen van de Davidster. Ze werden uiteindelijk massaal opgepakt en getransporteerd naar concentratiekampen (zoals Auschwitz en Dachau). Daar werden ze vergast, vermoord of stierven door honger en uitputting. De **Holocaust** was de systematische vervolging en massamoord op Joden door de nazi's. In totaal werden ongeveer **zes miljoen** Joden vermoord, samen met Roma, gehandicapten, politieke tegenstanders en anderen die de nazi's "ongewenst" vonden.

Verloop WOII?

In **september 1939** valt Duitsland Polen binnen. Dit is het startpunt van de oorlog. Daarop verklaren Frankrijk en Groot-Brittannië de oorlog aan Duitsland. Kort daarna sluiten andere landen zich bij de **geallieerden** aan, onder andere landen uit de Sovjet-Unie⁴. De Sovjet-Unie is eerst nog een bondgenoot van Duitsland, maar dit stopt na een Duitse inval in het land in juni 1941. In enkele jaren tijd verovert Duitsland grote delen van Europa, zoals Nederland, België, Frankrijk en zelfs delen van de Sovjet-Unie. Ook **Japan** raakt betrokken bij de oorlog, omdat het landen in Azië aanvalt. Omwille van de Japanse aanslag op de Amerikaanse vlootbasis op het eiland Pearl Harbour in 1941, worden de Verenigde Staten ook betrokken in de oorlog.

Italië (onder Mussolini) en Japan sluiten zich aan bij Duitsland, en staan bekend als de **As-mogendheden**. Tegenstanders waren de Geallieerden: o.a. Groot-Brittannië, de Sovjet-Unie, de VS, Frankrijk, Nederland, België...

Enkele belangrijke keerpunten:

- 1941: Duitsland valt de Sovjet-Unie binnen, maar loopt vast bij **Stalingrad** in juli 1942⁵.
- 1944: **D-Day**⁶, geallieerde landing in Normandië.
- 1945: Duitsland geeft zich over in mei, Japan in augustus na de atoombomaanval van de VS op **Hiroshima** en **Nagasaki**.

Wat waren de gevolgen?

De oorlog kostte heel veel mensen het leven en verwoestte veel steden.

- Tijdens de Holocaust en de genocide op miljoenen Joden en andere groepen, wat enorme menselijke tragedies waren.

⁴ De Sovjet-Unie (Unie van Socialistische Sovjetrepublieken (USSR)), was een communistische federatie in Europa en Azië die bestond van 1922 tot 1991. Landen in de Sovjet-Unie: Armenië, Azerbeidzjan, Wit-Rusland, Estland, Georgië, Kazachstan, Kirgizië, Letland, Litouwen, Moldavië, Oezbekistan, Rusland, Tadzjikistan, Turkmenistan en Oekraïne.

⁵ Stalingrad (nu Wolgograd) is een Russische stad op de westelijke oever van de rivier de Wolga.

⁶ D-Day (Decision Day) was de dag waarop "Operatie Overlord" begon: de geallieerden beginnen aan de bevrijding van Europa van de Duitse overheersing, op 6 juni 1944.

- In 1944 voegden de geallieerden (Groot-Brittannië, de VS, etc.) zich in een grote aanval op Duitsland, die uiteindelijk leidde tot de overwinning in 1945.
- In dat jaar gaf Duitsland zich over en eindigde de oorlog.

Waarom is deze oorlog belangrijk?

De Tweede Wereldoorlog heeft veel veranderd in de wereld. Het leidde tot de oprichting van de Verenigde Naties, een organisatie met als doel de vrede te bewaren. Het was ook een waarschuwing over hoe gevaarlijk oorlog en discriminatie kunnen zijn.

Kort samengevat

De Tweede Wereldoorlog ontstond door woede en armoede na WOI, waardoor extremistische partijen zoals de nazi's de macht kregen. Hitler begon een veroveringsoorlog die uitmondde in een wereldwijde strijd. De Holocaust was het dieptepunt van de nazi-ideologie: de massamoord op miljoenen Joden en anderen. Na de oorlog werd geprobeerd zoiets nooit meer te laten gebeuren, door samenwerking en de bescherming van mensenrechten.

2. Literatuur en de Tweede Wereldoorlog

De veranderende stem van de literatuur

Sommige mensen die de oorlog hebben meegemaakt willen de gebeurtenissen opschrijven. De auteurs verwerken hun oorlogservaringen en herschrijven hun herinneringen, wat betekent dat hun verhalen niet louter authentieke weergaven van de feiten zijn. Boeken geschreven in 1944 – nog tijdens de bezetting – verschillen dus sterk van de werken uit 1947, wanneer veel meer over de oorlog bekend is. Ze schrijven met een groeiende kennis over wat er werkelijk is gebeurd. De schrijvers geven een eigen perspectief op de oorlog, beïnvloed door hun persoonlijke ervaring. Deze vroege getuigenissen zijn daarmee een eerste literaire verwerking van de Tweede Wereldoorlog en vormen een fundament voor het collectieve geheugen van België, soms tot op de dag van vandaag.

Hoewel het grootste deel van België bevrijd is in september 1944, zullen de gedetineerden in concentratiekampen pas vier tot negen maanden later bevrijd worden. De eerste gevangenen die terugkeren naar België arriveren ten vroegste in maart en april 1945. De Belg Edgard Marbaix schrijft zijn boek *Breendonk de dood* in het voorjaar van 1944 en drukt in zijn inleiding de hoop uit dat, net zoals zijn bevrijding uit Breendonk, ook de ‘bevrijding van zijn Vaderland’ en de ‘algehele overwinning der Geallieerde Legers’ spoedig zullen volgen. De ware omvang van de gruwel in de concentratiekampen is op dat moment voor de auteur nog niet bekend. De schrijvers die hun boeken laten publiceren beschikken over meer informatie over het verloop van de oorlog.

Een tastbaar verleden via tekeningen en objecten

Deze verhalen krijgen een extra dimensie dankzij illustraties van de hand van tijdgenoten. Verschillende auteurs werken samen met een tekenaar om hun oorlogsgetuigenis te versterken. De boeken bevatten intieme portretten van kampslachtoffers en pakkende tekeningen van een gebombardeerd Antwerpen. Ook dit zijn geen betrouwbare weergaves van de werkelijkheid. De tekenaars willen met hun tekening een bepaalde boodschap meegeven over de oorlog. Daarnaast baseren ze zich vaak op verhalen van vrienden, zonder ooit zelf aanwezig geweest te zijn in een kamp. In de tentoonstelling wordt er, naast de tekeningen, gebruik gemaakt van authentieke objecten uit het Liberas-depot, die de bezoeker ook meenemen in de wereld van deze schrijvers tijdens de Tweede Wereldoorlog.

WORKSHOP

Getuigenis of geschiedenisboek

Bespreek het verschil tussen **geschiedenisboek** en **persoonlijke getuigenis**.

Hulpvragen:

- Wat beschouwen jullie als een geschiedenisboek?
- Wat beschouwen jullie als een persoonlijke getuigenis?

Let op taal, vertelperspectief, toon...

Lees en bespreek de fragmenten in bijlage

Vraaggesprek:

- Fragment 1: *Sinjoren Schuiven Aan*.
Rantsoeneeringsanekdoten van Waast Hiemand
 - Waarover gaat dit fragment?
 - Wie is er aan het woord?
 - Wat is de toon van het fragment?
 - Welke emoties roept dit op?
 - Denk je dat dit objectief of subjectief is?
 - Is dit fragment een voorbeeld van literatuur over het dagelijks leven onder bezetting, verzet of collaboratie, of gaat het over gevangenschap in de kampen?
 - Aan wat merk je dat?

Context fragment: Dit boek van Waast Hiemand verzamelt komische verhalen uit de tijd van de bezetting. Zijn werk als loketbediende voor de distributie van rantsoeneringsbonnen, inspireerde verhalen over voedselschaarste en rantsoenering in het bezette Antwerpen. Voor de bevolking is dit één van de voornaamste bezorgdheden. Tekeningen van Garke Handers brengen de anekdotes over de voedselbedeling en kledingbonnetjes tot leven. Zowel de auteur als de illustrator gebruikten een alias.

- Fragment 2: *De Geheimzinnige Kazerne Dossin* van Jos Hakker
 - Waarover gaat dit fragment?
 - Wie is er aan het woord?
 - Welke emoties roept dit op?
 - Denk je dat dit objectief of subjectief is?
 - Is dit fragment een voorbeeld van literatuur over het dagelijks leven onder bezetting, verzet of collaboratie, of gaat het over gevangenschap in de kampen?
 - Aan wat merk je dat?

Context fragment: Jos Hakker was een Joods bakker die in Antwerpen woonde. Hij schreef in *De Geheimzinnige Kazerne Dossin – Deportatiekamp der Joden* over hoe hij besliste om bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog Antwerpen niet te ontvluchten en hoe hij terecht kwam in de Mechelse Kazerne Dossin. Dit was een doorgangskamp om Joden en Roma te transporteren naar de concentratiekampen Auschwitz, Buchenwald en Ranvensbrück. Hij wist tijdens het transport echter te ontsnappen en zijn ervaringen neer te schrijven.

Later werd hij bekend als de uitvinder van het koekje “Antwerpse Handje”

- Fragment 3 (illustratie): Fritz (uit *Tijl tegen den Mof. Vlaamsche volkshumor tijdens de oorlog* van Jan De Schuyter)
 - Wat zie je? Wat valt je op?
 - Welke emoties roept dit op?
 - Wat zou het doel zijn van deze cartoon?
 - Waarom was humor zo belangrijk tijdens de oorlog?
 - Denk je dat dit objectief of subjectief is?
 - Gaat deze tekening over het dagelijks leven onder bezetting, verzet of collaboratie, of gaat het over gevangenschap in de kampen?
 - Aan wat merk je dat?

Context cartoon:

Spotprenten zijn afbeeldingen waar iets of iemand belachelijk wordt gemaakt. Hier wordt er gelachen met de Duitsers die in België verblijven tijdens de bezetting. Deze vorm van propaganda wordt onder andere door het verzet gebruikt om te verspreiden onder de bevolking. De auteur van het boekje is de Antwerpse journalist Jan De Schuyter (1889-1952) die met dit boekje laat zien welke grapjes er werden gemaakt tijdens de oorlog. De tekeningen worden gemaakt door de Antwerpse (strip)tekenaar Marc Payot (1923-1989).

- Fragment 4: *Menschen in den strijd* van Marcel Matthijs
 - Waarover gaat dit fragment?
 - Wie is er aan het woord?
 - Welke emoties roept dit op?
 - Denk je dat dit objectief of subjectief is?
 - Is dit fragment een voorbeeld van literatuur over het dagelijks leven onder bezetting, verzet of collaboratie, of gaat het over gevangenschap in de kampen?
 - Aan wat merk je dat?

Context fragment:

Marcel Matthijs (1899-1964) was een schrijver en stoffeerder uit Oedelem, in de buurt van Brugge. Hij stond bekend als een overtuigd bewonderaar van

Duitsland en het nationaalsocialisme, waardoor hij na de Tweede Wereldoorlog verdacht werd van collaboratie. Tijdens de bezetting werd hij benoemd tot burgemeester van Oedelem. Matthijs werd er bovendien van beschuldigd mee te werken aan het beleid van de Duitse bezetter en inwoners te verklikken. In 1943 publiceerde hij het boek *Menschen in den strijd*, waarmee hij zijn dorpsgenoten wilde overtuigen van zijn pro-Duitse overtuigingen.

Beluister enkele fragmenten

Fragment 1

- Wie is er aan het woord?
- Wat wordt er verteld?
- Waarom zou de auteur deze passage kiezen om neer te schrijven? Wat wil hij hiermee bereiken?
- Is dit een rechtstreekse getuigenis of een passage uit een boek?
- Onder welk thema valt dit fragment?
 - o verzet
 - o collaboratie
 - o de kampen
 - o dagelijks leven onder de bezetting

context fragment:

Gaston Williot is hoofdredacteur van de krant *La Dernière Heure* en liberaal schepen in Schaarbeek. Hij schrijft over het dagdagelijkse leven in zijn stad tijdens de bezetting. In 1947 kan hij zijn boek *Images quotidiennes de Bruxelles sous l'occupation* publiceren. Hij schrijft in de inleiding dat dit niet per se de waarheid is, maar wel hoe hij de situatie op dat moment heeft ervaren.

Oswald Poreau, *Les Allemands devant le Palais des sports en 1914* (Duitsers voor het Sportpaleis in 1914), olie op doek, 1914, Gemeentelijke Kunstverzameling.

Fragment 2

- Wie is er aan het woord?
- Wat wordt er verteld?
- Hoe beschrijft de auteur de relatie met de andere passagiers?
- Is dit een rechtstreekse getuigenis of een passage uit een boek?
- Onder welk thema valt dit fragment?
 - verzet
 - collaboratie
 - de kampen
 - dagelijks leven onder de bezetting

context fragment:

Vanaf 1942 is Renaat Lambrechts actief betrokken bij het verzet en functioneert hij als verbindingsagent. Het netwerk waartoe hij behoort wordt echter door de Duitsers opgerold en op 2 november 1943 wordt Lambrechts opgepakt. Hij brengt de rest van de oorlog in verscheidene concentratiekampen door. Na de oorlog schrijft hij zijn boek *Wir Muselmänner* (1947) om te getuigen over de verschillende kampen en de martelingen die hij heeft moeten doorstaan.

Laat tijdens het vraaggesprek de leerstof uit het inleidende deel aan bod komen en duidt enkele historische momenten aan op een tijdband (zie bijlage) - hierbij anticiperend op het volgende deel.

HUN DAGELIJKSE LEVEN

1. Hun dagelijkse leven

Hoe leef je verder wanneer je land bezet is, de democratie wordt afgeschaft en schaarse het dagelijkse leven bepalen? Tijdens de Duitse bezetting van België (1940–1944) moeten burgers zich voortdurend aanpassen aan nieuwe regels en beperkingen. Via de persoonlijke literaire getuigenissen kunnen we zien hoe het gewone leven doorgaat in buitengewone omstandigheden.

De boeken beschrijven hoe mensen omgaan met avondklokken en voedseltekorten. Sommige auteurs verwerken de schrijnende realiteit in dagboeken, andere proberen met humor en anekdotes de absurditeit van het leven in oorlogstijd te vatten. Van clandestiene radio-uitzendingen tot smokkel van levensmiddelen en koken met wat er nog overblijft – het dagelijkse leven tijdens de bezetting is een oefening in overleven en improviseren.

Deze literaire getuigenissen onthullen de dagelijkse beslommeringen van een bezette samenleving. Ze tonen niet alleen wat verboden, verloren of verdraaid wordt, maar vooral hoe het leven gewoon blijft doorgaan.

Rantsoenering in België tijdens de Tweede Wereldoorlog

Toen de Duitsers België bezetten (1940–1944), veranderde het leven van de gewone burger enorm. Aan bijna alles was er een tekort: eten, kleren, brandstof... De oorlog maakte het moeilijk om producten te maken of in te voeren. Daarom werd **rantsoenering** ingevoerd.

Rantsoenering?

De overheid beslist hoeveel van iets je mag krijgen, zodat iedereen een eerlijk deel krijgt. Je kon dus niet zomaar zo veel kledij, brood, suiker of vlees kopen als je wilde. Iedere Belg kreeg rantsoeneringskaartjes of bonnen. Zonder die bonnen kon je niets kopen, zelfs niet als je veel geld had.

Mensen stonden vaak uren in de rij voor een beetje brood of melk. Er waren vervangproducten (*surrogaten*) voor wanneer het echte product op was:

- Koffie werd vervangen door geroosterde cichorei.
- Boter door margarine.
- Suiker door stroop of bieten.

Veel gezinnen leerden daarom creatief koken met wat ze konden vinden.

Hoe werkte rantsoenering in de praktijk?

Iedere Belg kreeg een persoonlijke rantsoeneringskaart via de gemeente. Op die kaart stonden je naam, adres, geboortedatum en soms een categorie (bv. kind, volwassene, arbeider, zwangere vrouw...). Je kreeg bonnen of *coupons* die je moest afknippen om iets te kunnen kopen.

De lokale winkels werkten samen met de overheid. Ze kregen voorraden toegewezen. Ze mochten alleen verkopen op vertoon van bonnen. De prijzen waren vastgelegd door de overheid.

Smokkelen?

Omdat de rantsoenen vaak niet genoeg waren, ontstond een zwarte markt: boeren verkochten stiekem extra eten. Mensen smokkelden voedsel over de grens, waar producten wel duurder waren maar zonder bonnen te verkrijgen. De overheid probeerde dit hard aan te pakken, maar velen gebruikten de zwarte markt om te overleven. Controleurs en politieagenten deden inspecties. Wie zonder bonnen verkocht of kocht, riskeerde boetes of gevangenisstraf.

Problemen?

Er was veel administratie en controle nodig. Mensen werden bovendien erg vindingrijk: ze leerden zelf groenten kweken, kleding herstellen, of ruilen met burens. De rantsoenering bleef wel nog een tijdje na de oorlog bestaan (tot 1947–1948), omdat het land nog moest herstellen.

Bekijk de rantsoeneringskaarten

- Wat valt je op?
- Wat mocht er via de kaart aangekocht worden?
- Van wanneer dateert de kaart?
- Waarom was er nog rantsoenering na de oorlog?

KONINKRIJK BELGIË
GEMEENTE GENT N° E 004763
 Adres: R. Hareldt N° 90
 Eenzelvigheidskaart * N° 205695
 Verblijfstoelating * N° _____
 Kind " N° _____
 Naam MORIAL
 Voornamen Madeleine
 Burgerlijke Stand Geh. Ongeh. Wed. W.G.
 Nationaliteit Belgische
 Geboren te Gent
 Den 27 9 1901
1 Juni 1947
 De Burgemeester,
 (of zijn afgevaardigde)

 Heeft verbodige doorhalen
 N° Eenzelvigheidskaart van de persoon die de
 rantsoeneringskaart, afhaalt.

RANTSOENERINGSKAART
 Drukt. MONTI, Antwerpen

Rantsoeneringskaart
 N° E 004763

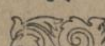
Rantsoeneringskaart
 N° E 004763

Rantsoeneringskaart
 N° E 004763

Rantsoeneringskaart
 N° E 004763

Rantsoeneringskaart
 N° E 004763

DINSTAANTEKENINGEN

S R N M 	
--	---

Rantsoeneringskaart uitgereikt door het Ministerie van Ravitaillering aan Madeleine Morial, geboren in Gent op 27 september 1901. De rantsoeneringskaart bevat nog vier zegels; bevat stempel van Jean De Visscher, handelaar in zuivelproducten in de Keizer Karelstraat 8 in Gent.

Bron: Beeldbank Archief Gent

Lees het krantenknipsel uit *Het Volksbelang* 1947

- Waarover gaat dit artikel?
- Wat wordt er meegedeeld?
- Wie zou dit artikel hebben geschreven?
- Waarom was rantsoenering in 1947 nog steeds nodig, twee jaar na de oorlog?
- Hoe reageert de krant op de rantsoenering — begrijpend, kritisch of neutraal?
- Wat leert dit artikel ons over het dagelijkse leven van Belgen in de naoorlogse periode?
- Zie je sporen van een verhoogde staat van alertheid en paraatheid, of vertrouwen in herstel?

Context: *Het Volksbelang* is een Belgisch Nederlandstalig liberaal tijdschrift met een antiklerikaal, sociaal en progressief Vlaamsgezind profiel. Het verscheen voor het eerst in januari 1867, en verschijnt nog steeds.

Bron: *Het Volksbelang* 8/2/1947

Receptenboekjes

Om mensen te helpen om te gaan met de voedselschaarste en de creatieve alternatieven werden kookboekjes zoals deze uitgegeven:

Lees het recept

- Waarom zou men "staarten" van dieren klaarmaken?
- Wat zou "à la poulette" betekenen?
- Welke ingrediënten kan je uit deze recepten herkennen?
- Door wat zou je deze nu vervangen?
- Zou jij dit zelf willen klaarmaken?

VARKENSSTAARTEN.

Laat ze in hun geheel en kook ze ,evenals de ooren (zie hierboven) met droge groenten of aard-appelen.

SCHAAPSSTAARTEN.

Zet ze te koken in water of bouillon; geurige toe-kruiden, specerij, een weinig look en een citroen bruitschilletje (zeste) bijvoegen. wortelen, een ajuin en selder bijdoen. Het stoven moet tamelijk lang duren (ongeveer 3 uren). Opdien en op een groentenpuree.

KALFSPOOTEN.

Zij worden bereid zooals kalpkop.

SCHAAPSPOOTEN.

Laat ze gedurende een half uur koken in gezou-ten en lichtjes geazijnd water, en dien op, over-goten met een vinaigrette saus.

SCHAAPSPOOTEN « A LA POULETTE ».

Plaats een klompje boter of margarine in een kastrol, een lepeltje bloem of zetmeel en vermeng goed zonder kleur te laten vatten, leng aan met een of twee glazen water, zout, peper, tijm, laurier-blad, geen peterselie (kleurt de saus) kleine uitjes, en, zoo mogelijk, kampernoeljes. Voeg er de in stuk gesneden pooten bij en laat zachtjes koken gedu-rende een half uur of drie kwartieren. Op het oogen-blik van opdienen, van het vuur nemen, er een scheutje azijn bijvoegen en, zoo mogelijk, binden met een eierdooier.

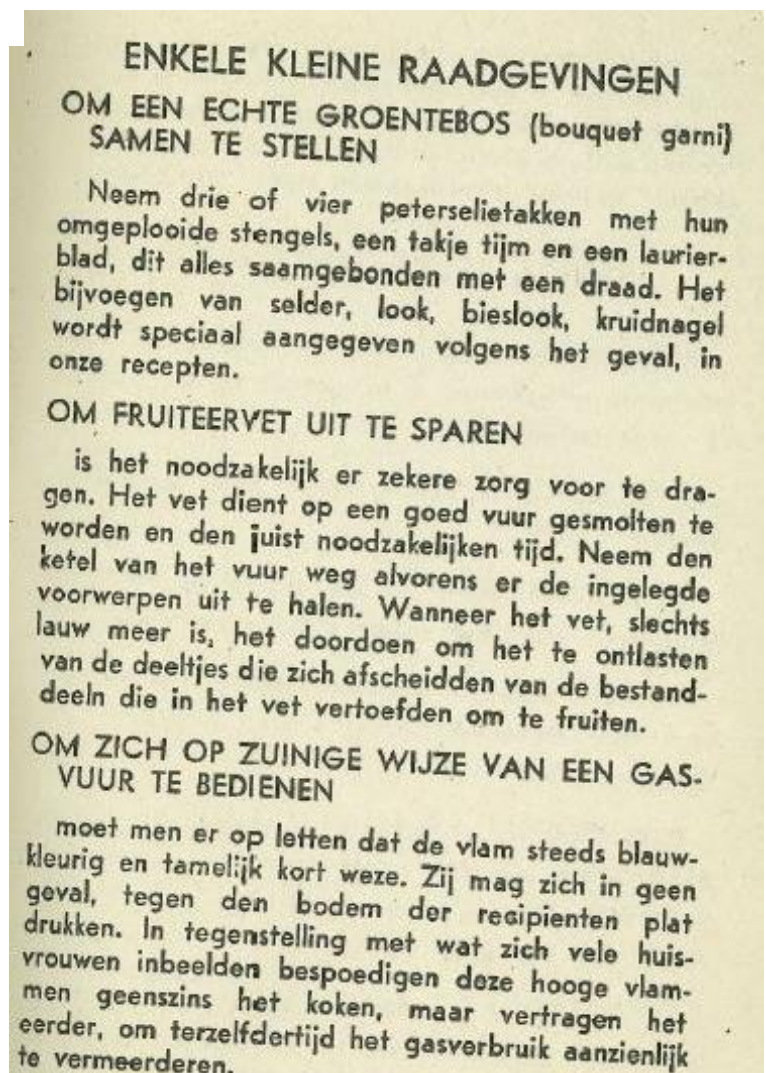
Tijl tegen den mof. Vlaamse volkshumor tijdens den oorlog (Jan De Schuyter)

Bekijk de cartoon

- Wat zie je? Wat valt je op?
- Wat zou het doel zijn van de cartoon?
- Voor wie zou de cartoon bedoeld zijn?

Lees “Enkele kleine Raadgevingen” uit het receptenboekje *Keuken 1941*

- Wat valt je op?
- Welke handige tips ontdek je hier?
- Waarom zijn deze tips nodig?
- Heb je zelf enkele besparingstips?

Humor en de oorlog

Humor werd tijdens de Tweede Wereldoorlog gebruikt om te overleven, door moppen over de oorlog en de gebeurtenissen ervan. Humor werd ook ingezet bij propaganda om de vijand te bespotten en de eigen bevolking te inspireren. Ook in het verzet werd humor gebruikt om de moed erin te houden.

Lees het fragment uit *Zuur en Zoet* (1945) van Victor Thijs

- Waar gaat het fragment over?
- Wat is de toon van het fragment?
- Op welke manier probeert de auteur humoristisch over te komen?

„'t Kan zijn,” zei 't oud ventje, „'t kan zijn. Hitler heeft dit gezegd en Goebbels heeft dat gezegd, maar intusschen... Rusland is een groot land en 't laatste woord is nog niet gesproken.”

„Ja... Rusland is een groot land, maar ons leger is onweerstaanbaar. Zie eens wat we genomen hebben in enkele maanden: wij hebben de Baltische landen, wij hebben Witebsk, wij hebben Smolensk, wij hebben Minsk, wij staan voor de poorten van Leningrad en Moskou, wij hebben Gomel, wij hebben de Oekraïne met Kiew en Kharkov. Wij hebben bijna alles.”

„Bijna,” kwam het ventje er weer tusschen, „bijna!” en hij naderde tot vlak voor den krijgsman, boog zich voorover met een spottende uitdrukking alsof hij hem iets in 't oor ging fluisteren en toen Fritz zich verwonderd afvroeg wat er komen ging, zei het vaderken:

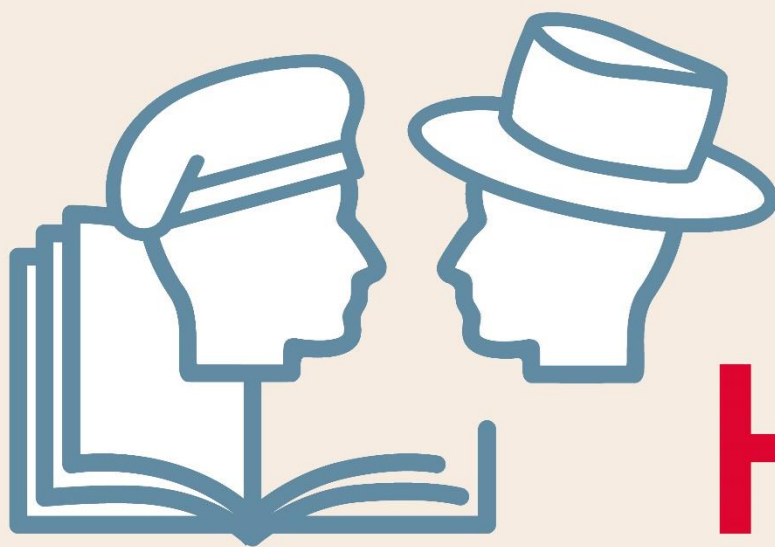
„Hebt gij „Rammel” al?”

„Rammel? Wat is Rammel? Is dat in Rusland? Nooit van gehoord!”

Gegrinnik van 't oud manneke en van al de verbruikers in 't café.

„Ja, Rammel is in Rusland. Awel, dat zult ge binnenkort ook hebben. En als ge dat goed en stevig hebt, wees er zeker van, dan is 't gedaan!”

HUN VERZET EN COLLABORATIE

2. Hun verzet en collaboratie

Verzet en collaboratie vormen twee van de meest beladen thema's in de Belgische herinnering aan de Tweede Wereldoorlog. Je mag ze niet beschouwen als zwart-wit tegenpolen, maar als uitersten van een breed en genuanceerd spectrum. Tijdens de Duitse bezetting (vanaf mei 1940) staan burgers voor moeilijke keuzes, ingegeven door overtuiging, overlevingsdrang, sociale positie of omstandigheden. Niet iedereen kiest bewust voor of tegen de bezetter – velen proberen gewoon te overleven.

De geselecteerde boeken tonen die complexiteit. Van communistisch geïnspireerd verzet tot Vlaamsgezinde collaboratie: elk verhaal past bij zijn tijd. Sommige auteurs schrijven over heldendaden van de personages, anderen verdedigen of verdraaien hun keuzes achteraf. Er zijn ook boeken die een pragmatische of dubbelzinnige houding aannemen, zoals de werken van Valère Depauw, die wordt opgepakt als krijgsgevangene tijdens de Achttiendaagse Veldtocht⁷, maar hij neemt ook deel aan de collaboratie.

In Vlaanderen en Wallonië ontwikkelen verzet en collaboratie zich op verschillende manieren. De ene zijde focust meer op collaboratie en de andere op verzet. Ook de naoorlogse literatuur weerspiegelt die verscheidenheid. Tientallen verzetsauteurs publiceren hun ervaringen in de eerste jaren na de oorlog. Collaborateurs daarentegen brengen vaak verdedigende of herschreven versies van hun rol tijdens de oorlog uit.

Deze boeken laten zien hoe complex en gelaagd individuele keuzes zijn tijdens de oorlog – en hoe herinnering steeds een kwestie van perspectief blijft.

⁷ De Achttiendaagse Veldtocht is de periode van achttien dagen waarin het Belgische Leger het land probeert te verdedigen tegen de Duitse aanvallers. België moet zich uiteindelijk overgeven op 28 mei 1940.

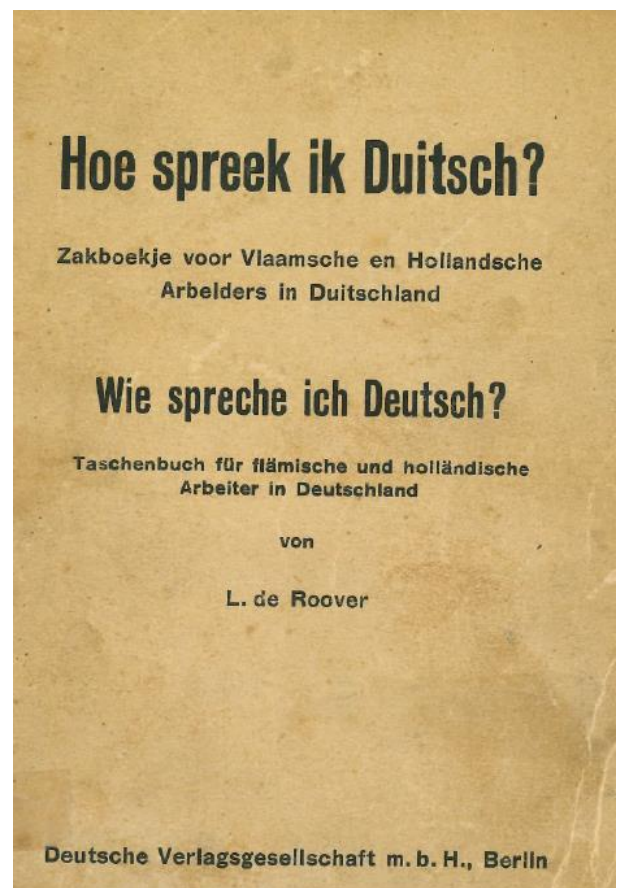
Vraaggesprek

Lees het fragment over “Luchtbescherming” uit *Hoe spreek ik Duitsch?* (1941) van L. De Roover

- Wat valt je op?
- Is het een voorbeeld van verzetsliteratuur of eerder iemand die collaboreerde?
- Waarom?

Bespreek collaboratie

- Waarom werd er aan collaboratie gedaan?
- Hoe werd er aan collaboratie gedaan?
- Wat gebeurde er met collaborateurs na de oorlog?
- Waarom was een boekje als *Hoe spreek ik Duitsch?* van belang?

Context fragment: deze taalgids werd in 1941 gepubliceerd, zodat wie in Duitsland zou gaan werken, zich verstaanbaar zou kunnen maken. Gezien het publicatiejaar en de positieve manier waarop over de Duitsers word geschreven, zou je kunnen vermoeden dat dit boekje een vorm van propaganda is.

Lees de 3 fragmenten over uit *De Heldenstrijd der Maquis* van Jos Hakker

- Van wie zou dit fragment uitgaan?
- Wat valt je op? (auteur kwam al eerder voor)
- Wie zou “Marouchka” zijn?
- Is het een voorbeeld van verzetsliteratuur of eerder iemand die collaboreerde?
- Waarom?

Bespreek verzet

- Waarom werd er aan verzet gedaan?
- Wie nam er deel aan het verzet?
- Hoe werd er aan verzet gedaan?
- Hoe gevaarlijk was verzet?

- Hoe kwamen verzetslieden aan het licht?
- Wat gebeurde er met gevangen verzetslieden?
- Wat gebeurde er met verzetslieden na de oorlog?

Context fragment:

De Joods Antwerpse bakker Jos Hakker (1887-1967) duikt onder en wordt deel van het Luikse verzet. Zijn getuigenissen over de Jodenvervolging en de toestand in de Dossin kazerne (zie eerder fragment) zijn de vroegste beschrijvingen van deze feiten.

Wanneer wij, in deze brochure, een apart hoofdstuk aan de cheminots wijden is het om de mannen van het spoor meteen onze bewonderende waardeering uit te spreken.

Velen van hen hebben hun tol betaald, zijn door verraad in handen van de Gestapo's gevallen en kwamen te recht in de cellen van de citadel, van de St-Léonardgevangenis of in de concentratiekampen van Hoei en Breendonk. Een eeresalut aan deze martelaren van een vrijelijk aanvaarden plicht !

Marouchka

Over de maquis te schrijven zonder ook Marouchka te noemen, gaat niet. Wat deze jonge vrouw onder de bezetting heeft gepresteerd grenst aan het ongelooflijke.

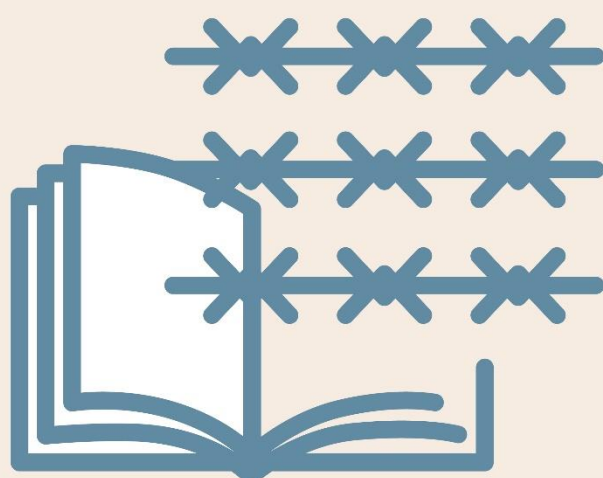
Marouchka is, laten wij het er onmiddellijk aan toevoegen,

een gelegenheidsnaam. In de jaren die achter ons liggen heette zij anders, doch het is beter daar niet verder op in te gaan, althans niet voor het oogenblik. Ik had de eer haar te ontmoeten bij een mijner vrienden, een van de leiders van de Witte Brigade. Het is een levenslustige, aardige brunette. Zij behoort tot een wel geziene Luiksche familie.

Zij zou, met een van haar medewerkers, bij mijn vriend dineeren. Zij werd mij voorgesteld als de chef van 700 weerstandstrijders en 1500 officieren, onder-officieren en soldaten die tot bevriende naties behoorden en bij de eerste gelegenheid desertie hadden gepleegd. Er waren daar Russen, Tsjechen, Polen, Elzassers, zoogenaamde Volksduitschers uit Nederland, België, Luxemburg, die tegen hun wil door de nazi's waren ingelijfd en hun wapens tegen den verdrukker wenschten te keeren.

Toen de Duitschers begonnen Belgische mannen als arbeiders te deporteren rijpte in het brein van deze toen 22-jarige heldin het plan deze slachtoffers van de nazi-tyrannie zooveel mogelijk samen te brengen in een brigade die, laten we zeggen, brigade Marouchka zou heeten.

De Heldenstrijd der Maquis (Jos Hakker), p22-23.

HUN GEVANGEN- SCHAP

3. Hun gevangenschap

Voor veel Belgen roept de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog vooral beelden op van (concentratie)kampen zoals Breendonk, Hoei of Auschwitz. Enkele literaire getuigenissen komen van auteurs die zelf gevangen zaten, of schrijven over vrienden die de gruwel hebben meegemaakt. Hun verhalen onthullen niet alleen de fysieke en mentale ontberingen, maar ook hoe herinnering en betekenis al tijdens de oorlog ontstaat.

Plaatsen als Breendonk groeien uit tot symbolische plekken van herinnering, maar blijven ook betwist terrein. Wie mag zijn verhaal vertellen? En wiens lijden wordt erkend? Dit is een twistpunt na de bevrijding tussen verzetsstrijders, collaborateurs en overheid. De boeken geven een inkijk in het leven van verzetsstrijders, Joodse gevangenen en politieke gevangenen, die vast zitten onder onmenselijke omstandigheden en vaak naar kampen als Dora, Nordhausen of Buchenwald verder worden gedeporteerd.

Sommige auteurs schrijven onmiddellijk na hun vrijlating – met woorden of tekeningen – over hun ervaringen. De stijl van deze werken is gelijkaardig, met een sterk zwart-wit patroon van patriottische Belgen, met een focus op het kameraadschap en de volharding van de gevangen in de verschrikkelijke omstandigheden, tegenover de wreedheid van de Duitse kampbewakers. Al deze getuigenissen zijn rauw, persoonlijk en confronterend, en vormen samen een onmisbaar onderdeel van hoe België de oorlog herinnert en soms ook probeert te vergeten.

Breendonk de dood – Edgard Marbaix

Edgard Marbaix wordt in april 1943 opgesloten in Breendonk en zal na zijn vrijlating één van de eersten zijn die schrijft over de gebeurtenissen in het kamp.

Half zes... De Unteroffizier van dienst gelaarsd en gespoord, gooit de zware, gesloten deuren der kamers open.

Opstaan! ... Helaas, ja het is geen nare droom, werkelijk, wij zijn te Breendonk, en een nieuwe dag begint. Wat zal hij ons brengen? De angst grijpt ons om de keel...

Vlug, de galeiboeflompjes aan...

Eerste appel in de buitengang der Zuge...

48 Häftlinge anwesend... iedereen aanwezig?...

*Wie, mijn God, zou het wel wagen te ontvluchten?
Het zou een vrijwillige dood betekenen....*

Wat water over onze lichamen, zeep is een onbekende luxe te Breendonk en... wij zijn gereed.

De zware sleutel aan een ring, waarvan het gerinkel u psychisch obsedeert, de cipier 'streelt' met zijn stok de handen van sommige gevangenen die ze in hun zakken staken. Het is een specialiteit van dezen man: één slag voor één hand in den zak, twee slagen voor de twee handen, bij voorkeur op de vingers...

Vraaggesprek

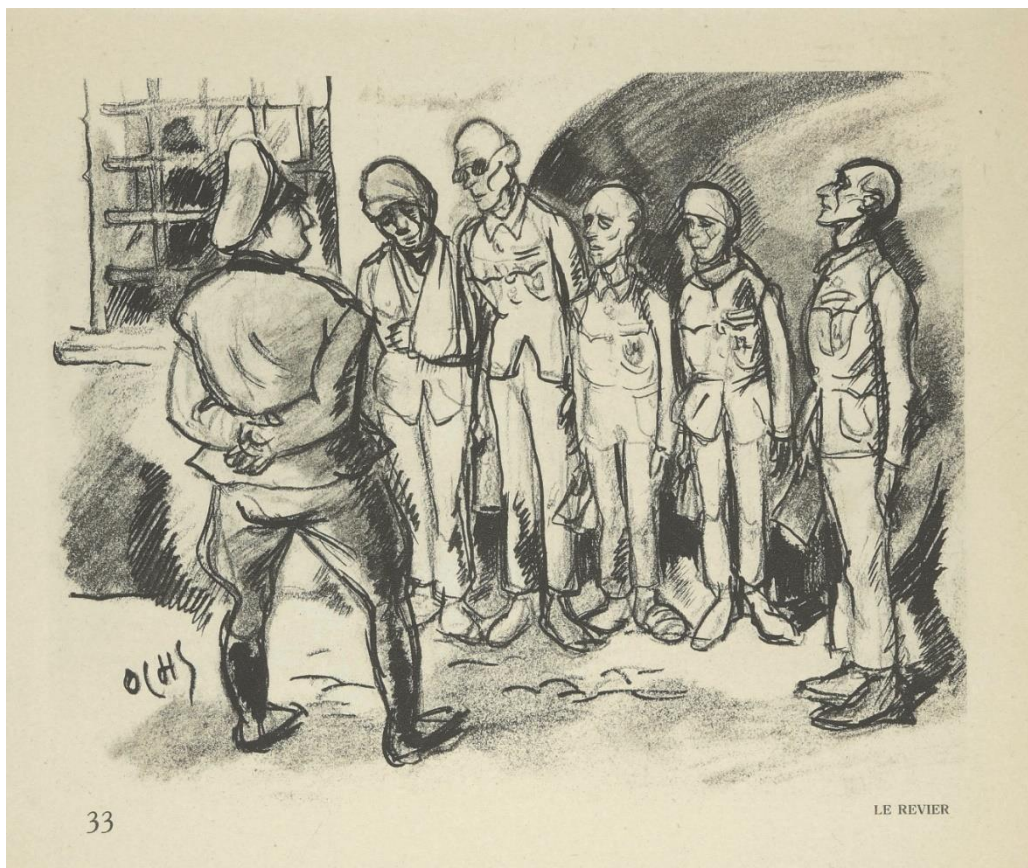
Bespreek

- In wat voor kampen werden mensen opgesloten tijdens de Tweede Wereldoorlog?
- Wie belandde er allemaal in de kampen?
- Waarom belandden mensen in de kampen?
- Wat zou de auteur van deze afbeelding willen vertellen over de toestand in Breendonk?

Bekijk de tekeningen

- Wat wordt er volgens jou afgebeeld?
- Hoe worden de figuren voorgesteld?

Context tekeningen:

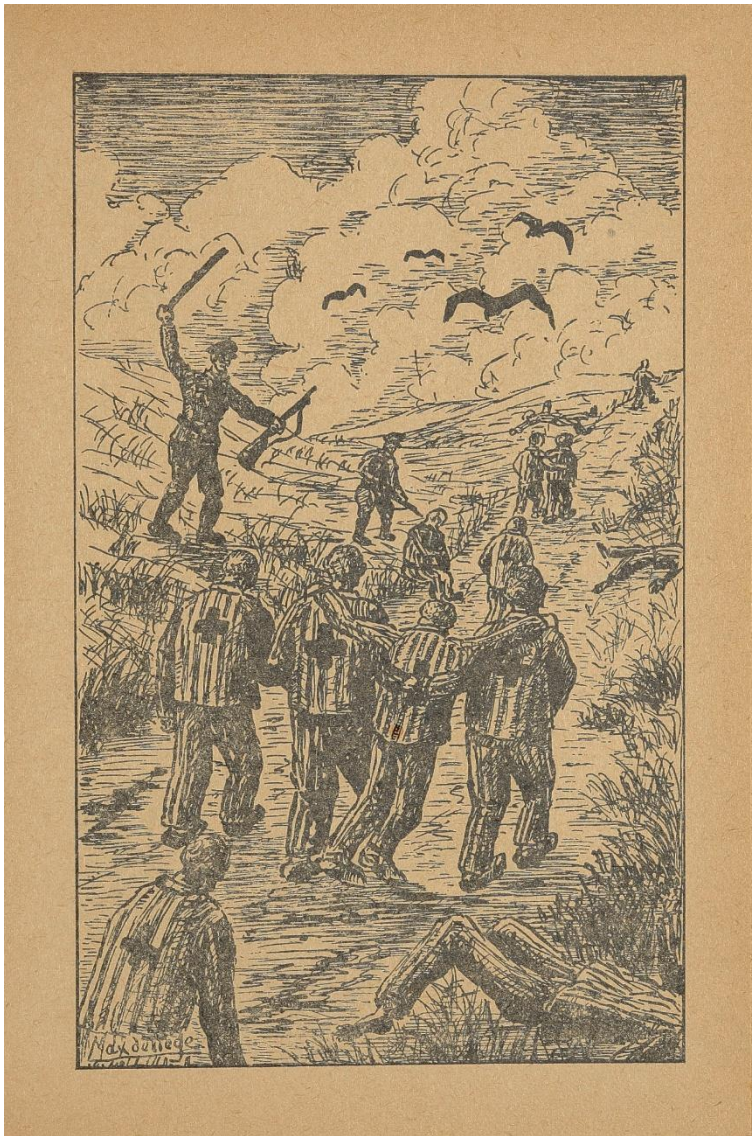

Jacques Ochs Breendonck: *Bagnards et Bourreaux* (Brussel: Editions Du Nord, 1947). Tekening van Jacques Ochs.

Context

Jacques Ochs (1883-1971) is een Belgische schrijver en illustrator uit Luik. Hij werd op 17 december 1940 opgepakt vanwege zijn anti-Duitse tekeningen en opgesloten in het Fort van Breendonck. In het kamp maakt hij tekeningen van zijn medegevangenen en hun bewakers. Hij slaagt erin zijn tekeningen, met behulp van een Vlaamse SS'er uit het kamp te smokkelen en kan ze publiceren in 1947.

Op de tekening zien we het appel van de gevangenen van het revier. Een revier, afkorting van het Duitse Krankenrevier of de ziekenafdeling, is in de taal van de nazi-concentratiekampen een barak voor zieke gevangenen. Ochs stelt zijn onderwerpen altijd net iets beter voor dan in het echt. Zo laat hij hen er niet uitzien als levende lijken.

Renaat Lambrechts, *Wir, Muselmänner* (Kortrijk: Uitgeverij Leven en handel, 1947). Tekening van Max de Tiège.

Context

René Lambrechts (1923-1981) is vanaf 1942 actief betrokken bij het verzet en is een verbindingsgagent tussen verschillende verzetsnetwerken. Het netwerk waartoe hij behoorde werd echter door de Duitsers opgerold en op 2 november 1943 werd Lambrechts opgepakt. Hij bracht de rest van de oorlog in verscheidene concentratiekampen door.

Op basis van zijn verhalen maakt de Belgische kunstschilder Max de Tiège (1896-1961) de illustraties voor zijn boek *Wir Muselmänner*.

Deze tekeningen zijn heel expliciet en gruwelijk, omdat de auteur graag de horror van de kampen wil laten zien, zodat dit niet opnieuw zal gebeuren.

Beluister het fragment van Karel Van Daele over de kampen

- Wie is hier aan het woord?
- Welk beeld geeft hij van het kamp?

- Wat is de toon van zijn verhaal?
- Is dit een persoonlijke getuigenis?
- Waarom?

Context fragment: Karel Van Daele is een verzetsstrijder bij het Onafhankelijkheidsfront. Hij wordt in 1942 opgepakt en opgesloten in Breendonk. Daarna wordt hij gedeporteerd naar het concentratiekamp Buchenwald. Later verblijft hij nog in Dora, maar hij kan de gruwel van de kampen overleven. De journalist Marcel Polfliet (1919-1978) vertelt met zijn boek het verhaal van zijn vriend Karel Van Daele. Hij wil hiermee ingaan tegen de sensatiereportages van de kranten over de kampen: 'Velen ondergaan nog den invloed van de nazi-leer en al die oogen moeten opengaan.'

BRONNENOPDRACHT: kranten

Bron 1: *Het Volksbelang*, januari 1933 – “Hitler”

Context: zoek op welk soort krant *Het Volksbelang* is

- Wat is de toon van het artikel? Wordt Hitlers benoeming positief, negatief of neutraal voorgesteld?
- Welke woorden of zinsdelen tonen duidelijk de houding van de krant tegenover Duitsland of Hitler?
- Welke informatie ontbreekt volgens jou over de situatie in Duitsland op dat moment?
- Wie zou de doelgroep van deze krant geweest zijn, en hoe beïnvloedt dat mogelijk de berichtgeving?
- Wat wist men in 1933 nog niet wat jij nu wél weet over Hitler en zijn regime? Hoe beïnvloedt dat je interpretatie van dit artikel?

Bron 2: *Het Vrije Limburg*, 3 september 1939 – “Duitsland valt Polen aan”

Context: zoek op welk soort krant *Het Vrije Limburg* is

- Hoe wordt het uitbreken van de oorlog aangekondigd? Eerder feitelijk, angstig of sensationeel?
- Welke landen en gebeurtenissen worden vermeld? Welke niet?
- Hoe probeert de krant de Belgische lezer te situeren in dit conflict?
- Denk je dat Belgische lezers op dat moment de ernst van de oorlog konden inschatten? Waarom wel of niet?

Bron 3: *De Vrijheidsklok*, november 1942

Context: zoek op welk soort krant *De Vrijheidsklok* is

- Welke historische gebeurtenissen uit 1942 worden erin genoemd, en hoe worden die gekaderd?
- Welke thema's behandelt deze verzetskrant (bijv. oproepen, nieuws, propaganda, humor)?
- Welke risico's namen de mensen die deze krant maakten en verspreidden?
- Hoe verschilt de toon van deze krant met de andere kranten uit dezelfde periode?
- Hoe probeert de krant de lezer te overtuigen of te mobiliseren? Noem concrete voorbeelden.

Bron 4: *Het Volksbelang*, 1 september 1945 – “Vijanden van de Democratie”

- Hoe wordt er in het artikel gesproken over vrouwen die met Duitse soldaten omgingen?
- Welke emoties of oordelen zitten er in de taal van het artikel?
- Wat zegt dit over hoe de Belgische samenleving kort na de bevrijding omging met collaboratie?
- Waarom ligt dit onderwerp volgens jou zo gevoelig?

Vergelijk de vier bronnen

- Hoe verandert de toon van de berichtgeving tussen 1933 en 1947?
- Wat leert deze reeks bronnen je over de rol van de pers in tijden van crisis, oorlog en herstel?
- Welke bronnen lijken het meest betrouwbaar? Waarom?
- Waarin verschillen *Het Volksbelang* en *Het Vrije Limburg* van de verzetskrant?
- Hoe helpen deze bronnen je om te begrijpen hoe gewone mensen in België de oorlog beleefden?

BEGRIPPENLIJST

De Achttiendaagse Veldtocht:

is de periode van achttien dagen waarin het Belgische Leger het land probeert te verdedigen tegen de Duitse aanvallers. België moet zich uiteindelijk overgeven op 28 mei 1940.

D-Day (Decision Day):

was de dag waarop "Operatie Overlord" begon: de geallieerden beginnen aan de bevrijding van Europa van de Duitse overheersing, op 6 juni 1944

Nazi:

is een afkorting van het Duitse woord "Nationalsozialist" (nationaal-socialist)

Propaganda:

is een vorm van communicatie, waarbij door een belanghebbende partij wordt getracht aanhangers voor haar gedachtegoed te winnen. Door het bewust verspreiden van eenzijdige, selectieve of misleidende informatie, wordt geprobeerd de publieke opinie te bespelen.

Rantsoenering:

de oorlog maakte het moeilijk om producten te maken of in te voeren, waardoor er tijdens de Tweede Wereldoorlog aan bijna alles een tekort was. Om te waken over een eerlijke verdeling van eten en kledij, besliste de overheid dat iedere Belg rantsoeneringskaartjes of bonnen kreeg waarmee je een bepaalde hoeveelheid van producten kon aankopen.

Sovjet-Unie:

(Unie van Socialistische Sovjetrepublieken (USSR)), was een communistische federatie in Europa en Azië die bestond van 1922 tot 1991. Landen in de Sovjet-Unie: Armenië, Azerbeidzjan, Wit-Rusland, Estland, Georgië, Kazachstan, Kirgizië, Letland, Litouwen, Moldavië, Oezbekistan, Rusland, Tadzjikistan, Turkmenistan en Oekraïne.

SS of Schutzstaffel:

was een paramilitaire organisatie binnen de Duitse nazipartij die oorspronkelijk Adolf Hitlers lijfwacht was en uitgroeide tot een beruchte elite- en veiligheidsorganisatie die verantwoordelijk was voor vele gruwelijkheden tijdens het naziregime.

Stalingrad:

(nu Volgograd) is een Russische stad op de westelijke oever van de rivier de Wolga.

Bronnen en leeslijst

Aerts, Koen en Bevernage Berber, 'Het spokend verleden en de onmacht van de rede: hoe radicaal-Vlaanderen het verleden in het heden houdt.' In: [*Tijdschrift voor Geschiedenis*](#). 121, nr. 2 (2008): 148-61.

Anbeek, Toon, '[*De Tweede Wereldoorlog in de Nederlandse roman*](#).' In: *1940-1945: Onverwerkt verleden? Lezingen van het symposium georganiseerd door het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie, 7 en 8 mei 1985*, uitgegeven door David Barnouw, Madelon de Keizer en Gerrold van der Stroom, 73-87. Utrecht: HES Uitgevers, 1985.

Brems, Hugo, *Altijd weer vogels die nesten beginnen. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1945-2005*. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker, 2016.

Grant, Reg. *De Tweede Wereldoorlog in Europa*. Leidschendam: Biblion, 2005.

Hynson, Colin. *D-day: het begin van de bevrijding*. Leidschendam: Biblion, 2004.

Jacquemyns, Herwig. *België in de Tweede Wereldoorlog. Deel 2. Een bezet land*. Kapellen: Uitgeverij Pelckmans, 1984.

Lensen, Jan. *De foute oorlog. Schuld en nederlaag in het Vlaamse proza over de Tweede Wereldoorlog*. Antwerpen: Garant, 2014.

Miles, John C. *Tussen twee Wereldoorlogen: 1918 - 1939 : de wapenstilstand en wat erna kwam*. Etten-Leur: Corona, 2018.

Nys, Laura en Bart Willems. '“Het niet alledaagsche der toestanden”'. Dagboeken uit de Tweede Wereldoorlog als historische bron.' In: *The Low Countries Journal of Social and Economic History* 22, nr. 2 (2025): 85-103.

Willems, Bart. 'Duitse repressie en de Belgische gevangenen tijdens de Tweede Wereldoorlog.' In: *Journal of Belgian History / Revue Belge d'Histoire Contemporaine* 51, nr. 3 (2021): 94.

Wood Gluck, Angela. *Holocaust : de gebeurtenissen en hun invloed op de gewone mensen*. Tielt: Lannoo, 2007.

Wouters, Nico. 'The Second World War in Belgium: 75 years of history (1944-2019).' In: *Journal of Belgian History-Revue Belge D'Histoire Contemporaine-Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis* 49, nr. 2-3 (2019): 13-81.

Bijlage

HUN KLEINE OORLOG

ANKERPUNTEN TWEEDE WERELDOORLOG

Nazi-Duitsland valt Polen binnen.
Hiermee begint de Tweede Wereldoorlog.

10 MEI

1940

Na de Achttendagse Veldtocht geeft België zich over aan de Duitse bezetter.

AUGUSTUS

1940

Nazi-Duitsland valt België, Nederland en Frankrijk aan.
De oorlog bereikt West-Europa.

1939

1 SEPTEMBER

1940

28 MEI

De Duitse bezetter neemt het fort van Breendonk in bezit als doorvangskamp. Van hieruit worden gevangenen naar concentratiekampen gestuurd.

1941

OKTOBER

Het bezette België kan anti-Duitse berichten bevestigen via de Belgische Nationale Radio-omroep met behulp van de BBC.

JANUARI

1943

Door de geallieerde landen in Normandië en zeilen de bevrijding van West-Europa in gang.

1944

6 JUNI

Verzetstrijders weten een deportatie te stoppen en bevrijden gedeporteerden, die onderweg zijn van Kazern Dossin naar een concentratiekamp.

De eerste geallieerde tanks overschrijden de Belgische grens. In september worden meerdere Belgische steden bevrijd.

1944

OKTOBER

De Duitsers willen de Antwerpse haven heroveren. Ze zetten V2-bommen in. De bombardementen lopen tot maart 1945.

8 MEI

1945

Na de zelfmoord van Hitler op 30 april en de daaropvolgende overgave, bereikt het nieuws van de Duitse capitulatie het Westen. De oorlog in Europa is voorbij.

39

Liberas

CENTRUM VOOR DE GESCHIEDENIS VAN
HET VRIJE DENKEN EN HANDELEN

Leesfragmenten

Fragment 1

Ze moesten die. . .

Voor de zooveelste maal weer een bomvolle zaal. Voor een gratis cinemavoorstelling ? Neen, bedeeeling van schoenbons voor kinderen. 't Waren meestal moeders in blijde verwachting.. van een bonneke. Hun pagadderke had toch zoo dringend schoentjes noodig; 't meisje of 't manneke liep bijna barrevoets of 't had minstens pijn in 't buikje.

— Ja, madame, zoo'n kinderen verslijten veel, hé!

— Och, madame, wat gij zegt... verslijten!

Een ander duo :

— Wat 'n mensch toch moet doen om aan een arm paar schoentjes te geraken!

— Ja, mensch, en 't zal nog niet beteren.

— Veronderstelt gij dan dat dit spel nog lang gaat duren?

— Dat kan nog jaren duren...

— Merci!... Gij houdt er den moed in!...

Derde samenspraak :

— Ik geloof dat die mannen in slaap gevallen zijn. Ze zouden die ook eens naar Duitschland moeten sturen. Mijn vent is ook moeten gaan.

— Dat zeg ik ook. Maar... wie zal het verhelpen?

— 't Is hier g... me altijd eender. Als een mensch dan nog schoenen vond, maar die luiszakken van winkeliers stoppen alles onder den toog zoodra er bons uitgereikt worden. 't Is toch g... me 'n miserie!

— Ja, ja, 't is erg...

Vierde ploeg :

— Zou er voor ons nog wel een bonneke overschieten ?

— Bezweer mij niet ! En zeggen dat er personen zijn die hun schoenbons verkoopen.

Sinjoren Schuiven Aan (Waast Hiemand), p20.

Gestapo-mannen omringden den auto. Mijn « kennis » was verdwenen. Ik werd in een zaal geleid. Alle waarden moest ik afgeven en me spiernaakt ontkleeden.

Een dokter onderzocht of ik geen diamanten verborgen had in de aarsholte. Later in de Kazerne Dossin zou ik vernemen dat de vrouwen ook zulk onderzoek ondergingen. Mijn kleederen werden omgedraaid. Ik moest me weer aankleeden en mijn waarden terug op zak steken. In een zijden papier had ik enkele juweelen van waarde verzameld. Dat zijden papier vermiste ik thans. Ik hield me kalm en zegde dat ik niet alle waarden had teruggekregen. De man die me had afgetast wilde me door schreeuwen overdonderen.

Ik riep terug dat ik harder kon roepen dan hij en zijn overste wenschte te spreken. Dit werkte kalmeerend. Hij verzocht me al mijn waarden nog eens neer te leggen. Hij tastte nog eens in al mijn zakken. Ik had al lang bemerkt dat hij het zijden papiertje in zijn linkerhand hield. Meteen riep hij in mijn zakken tastend :

— Is het dit ?

— Ja, zei ik, maar ik heb het er niet ingestoken.

Hij tierde nog wat, dreigde met speciale aanbeveling op mijn gevangenisbrief voor den heer Holmm (den leider der Gestapo Antwerpen).

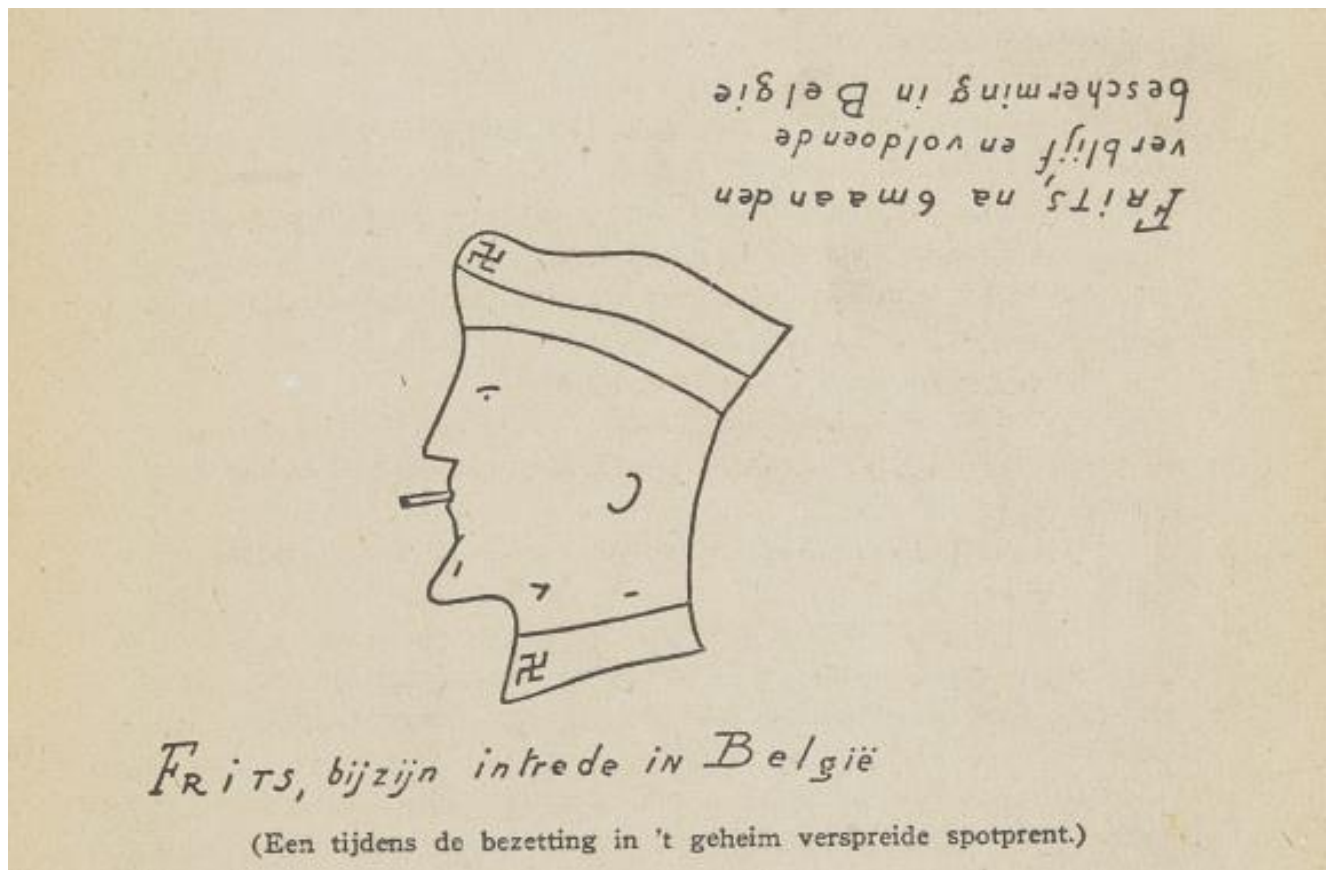
Mijn cordaat optreden had hier een diefstal verhinderd, die de kleinere nazi-bandieten maar al te gemakkelijk kunnen plegen op onthutste lieden die niet durven reclameeren.

De kerel had zich inderdaad gewroken. Op mijn gevangenisbrief stond : zeer gevaarlijk, op te sluiten in afzonderlijke cel. (Voor heer Holmm.)

Ik werd per auto naar de Begijnenstraat gevoerd, moest naast den chauffeur plaats nemen, terwijl een Gestapo-man achter me zat met de revolver in de hand.

Dien morgen was ik opgestaan met een droom van vrijheid en weerzien van mijn zoon. Dien avond zou ik mezelf bittere verwijten maken in een donkere cel...

Fragment 3

Tijl tegen den Mof. Vlaamsche volkshumor tijdens de oorlog (Jan De Schuyter), p39.

maar rein en zonder duisternis. Houdt de wereld ver van u, die domme, krankzinnige wreede wereld. Blijft kinderen, blijft kinderen. Zie ik kus u hartstochtelijk op uw kopjes, die als versche welriekende bloemknoppen zijn. Maar terwijl ik dat doe: schrik ik plots van de stem van mijn hart; ik laat ze los, draai me stijf en verward om en... ween. »

IV

De Zomer vierde zich uit met prachtige zonsopgangen en niet minder prachtige zonsondergangen, met zwaar, donker, volsappig loover, met haast pijnlijk schril daglicht in Brugge's kromme, verweerde, middeleeuwse straten, straatjes en steegjes, met zwoele helblauwe nachten, waarin boven de Olympisch rustig oprijzende torens van Belfort, kathedraal en kerken, maan en sterren heet-ros als verschroeid aan den hemel stonden, met af en toe een krachtige dondervlaag die het stof in de greppels spoelde, de ransige reuken van drankhuizen en keukens oploste en de mensen diep als bevrijd ademen deed. Neen, de Zomer stond

38

niet stil op oorlog en op het ontketenen van menselijke passies en hij trok er zich niets van aan, dat thans de Brugsche taveernen en kroegen gevuld, de monumenten omzwermd en de teedere idyllische reien bevaren werden door mannen in grauwe felduniform met ijzer op de hakken van hun laarzen, soldaten die elkander met een geestdriftig « Heil Hitler! » begroetten, overmoedige liederen zongen en zelfs de herinnering verdrongen aan de plooibare, opgesmukte en soms ietwat vakerig burgerlijke toeristen van weleer.

« Onze bevrijders, onze redders! » dacht ik, telkens toen ik, dankbaar en bewonderend de van leven en zelfbewustzijn boordevolle Duitse troepen nakeek. En schier met tranen in de oogen richtte ik mij tot mijn kameraden. « Schande over ons, omdat wij zoo fanatiek geweest zijn, op die dragers van de vernieuwing, op die uitzuiveraars van een hypocriete en baatzuchtige wereld te schieten. Ik reken het me als een misdaad aan, dat ik me schrap heb gezet voor de onzijdigheid, voor die domme, laffe neutraliteit! Had ik toch maar liever naar de Duitschers geroepen: haast u, kom! kom!

39

wij verzinken hier, haal ons uit de modder! wij zijn te zwak om er op eigen krachten uit te geraken. Het zal mijn leven lang als een steen op mijn geweten liggen, dat ik misschien één, — ach, was het maar één! — van die prachtige jongens in het zand heb doen bijten. God geve dat het er geen een mag zijn! »

« Daar is de kruiper voor den bezetter, daar is de verkochte; hadden ze hem in dien fameuzen spooktrein toch maar een kopje kleiner gemaakt », vezelden de meeste van mijn collega's, telkens als ze mij in de schoolpoort zagen verschijnen, bleek, stram, en met een loerenden, achterdochtigen blik. Ik zag hun stroeve, stramme lippen de hatelijke woorden vormen. « Dat hij wacht tot de Engelschen terugkeeren, dan gaat hij aan de galg, hij de eerste. Het kan niet anders, of hij was sedert jaren een spion in dienst van Duitschland. Hij leefde op breeden voet, rookte de duurste sigaren, bezocht de duurste café's en de fijnste banketbakkerijen. Hij kocht vier nieuwe kostuums per jaar en betrok tijdens het groot verlof met zijn dame-tje en zijn vijf kindertjes een villa aan de kust. Dat konden wij niet, dat kan geen

40

leeraar, tenminste niet als hij zich op eerlijk terrein houdt. » — De armzalige fluisteraars waren zich niet bewust van Suzanne's buitengewone huishoudelijke hoedanigheden, die al deze wonderen mogelijk maakten. — « Dan is die meneer Braet nog zoo verwaand, zich beleedigd te toonen, omdat de militaire veiligheidspolitie beslag op hem gelegd heeft. Beleedigd...? Natuurlijk doet hij zoo maar om de goede gemeente om den tuin te leiden. Een gevaarlijk, een hoogstgevaarlijk individu. Ssst... hij komt naar ons toe. Opgepast, laten we over wat anders spreken. We moeten hem het plezier niet gunnen, ons den bezetter op den hals te kunnen sturen. »

Op een keer ging ik werkelijk naar hen toe, groette ze en zei zacht sarrend: « Goedemorgen. Ik merk dat de eendjes weer aan het kwaken zijn... Kunnen de eendjes soms wéér hun eitje niet leggen? Nu, dan mag ik u misschien helpen met een ferm lepel kasterolie, een probaat middel tegen elke soort van opstopping, het werkt vlug en onfeilbaar. Arme eendjes. » Ze stonden stijf als looden goden. Maar hun instinct tot zelfbehoud drukte hun woede en afkeer ge-

41

Kranten

Bron 1 *Het Volksbelang*, januari 1933

Hitler

Over Adolf Hitler, wiens naam nu vrijwel op ieders lippen ligt, verscheen in 1932 onder meer te Berlijn een boek van Weigand von Miltenberg, die Hitler spottend Wilhelm III noemt. Het maandschrift «De Vlamsche Gids» heeft aan dat boek enkele bladzijden gewijd, en misochten zullen eenige bijzonderheden, daaraan ontleend, op dit oogenblik niet onwelkom zijn.

Men weet dat Hitler van nationaliteit Oostenrijker is. Hij vocht echter den grooten oorlog van het begin tot het einde mee als soldaat in een Beiersch infanterieregiment, waar hij het tot korporaal bracht. Nu, Bonaparte was ook een korporaal... Door zijn krijgsdienst in het Duitse leger verloor hij het Oostenrijksche staatsburgerschap en was dus een tijd lang een staatslooze. Men heeft hem tot hoogleeraar aan de technische hogeschool te Brunswick benoemd, om hem op die wijze aan het Duitse burgerschap te helpen.

In de maand April 1919 stichtte hij, met zes oud-strijders, in een Münchener kroegkamertje de N. S. D. A. P. (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei). Het Marxisme moest ge-

doed! Rechts was het Nationale goed, maar het Sociale slecht. Links was het Sociale gerechtvaardigd, maar de verhouding tot de Natie verraad. Hitler nam uit beide het positieve, vormde een eenheid «Nationalsozialismus». Deze gedachte hing echter reeds in de lucht van vóór zijn geboorte.

Bij den «Putsch» te München op 9 November 1923 werd hij in de vesting Landsberg gevangen gezet.

Na zijn vestingsstraf begon hij concessies te doen aan de machthebbers.

In 1927 verschenen zijn memoriën, «Mein Kampf». Uit deze bombastische herinneringen putten zijn aanhangers geen nieuwe kracht, zoals de orthodoxe Marxisten uit Trotski's boek «Mijn Leven». Geen synthese en innerlijke opbouw in Hitler's boek (800 blz.) Nergens bespeurt men den adem eener nieuwe wereld. Hij denkt a-historisch, overtuigd een Schepper te zijn, een vat vol ijdelheid en schoolmeesterachtige pretentie, zonder frischheid, zonder radikaal besluit, een karikatuur.

In 1929 zegt hij vertrouwelijk: Ik ben nu 40 jaar oud: ik moet eindelijk de macht bekomen! IK — niet de idee! Wat Harlekijn! roept Weigand von

Miltenberg hier uit. En hij doet opmerken dat Cromwell 41 was toen hij begon, Bismarck 46. Al het organische is geduldig. Alleen de louter ikzuchtigen niet. Hun plaats nochtans is uitsluitend in de Echternachtische springprocessie.

De schrijver is niet goed te spreken over Hitlers talent als redenaar. Hij zegt daarover :

Als redenaar bewijst Hitler nooit om het even wat. Daarom is hij het sterkst, wanneer hij over de onzichtbare realiteiten spreekt, over eer, volk, vaderland, familie, ras, trouw, offer. Deze doet hij leven. Dan wordt hij een toovenaar. Nooit hield hij eigenlijk politieke redevoeringen; alle zien er filosofisch uit. Gaat het over politiek, dan is hij oppervlakkig. Hij doet alsof het noodlot uit hem spreekt. Zeer belezen, is zijn eerbied voor de boeken grenzenloos. Zijn weten bevat reusachtige leemten, die hem ieder oogenblik in gevaar brengen. Woordenkramer, kent hij alles slechts half; dilettant, schijnt hij voor den kleinen man een vat vol Bildung, wanneer hij het heeft over geschiedenis, landhuishoudkunde, techniek. Als een lawine eindigt hij met een schitterend slot. Zijn gebaren zijn leelijk; de geste van den Duce ontbreekt totaal. Iedere beweging toont de middelmaat, iets in hem buigt steeds: zijn armen of zijn romp. Esthetiek blijft hem vreemd. Mussolini kan een antiek air aannemen; Hitler treedt op als een opgewonden belastingbetaler. Toch is hij de volksredenaar, nu men het teveel aan intellect moede geworden is. En men luistert geestdriftig naar zijn gemeenplaatsen-stortvloed. Zijn pathos sleept mee.

Verder heet het nog :

De gesloten zekerheid van den geboren leider bezit Hitler niet. Bij een optocht zijner troepen houdt hij meermaals zijn handen op zijn buik als een Berlijnsch kamerverhuurster. Hij heeft het gevoel niet, dat zijn plaats als aanvoerder van een miljoenenpartij hem ook uiterlijk verplichtingen oplegt. Tracht hij het decor te verzorgen, dan mislukt hem dit. Als hij een teeken geeft met zijn hondenzweepje (een dictator hanteert zoo iets niet), dan verwacht men zich aan het begin eener cirkusvoorstelling. Zijn zweep is een symbool; zij deugt niet; zij is een dilettant, als de geheele man. Juist daarom is hij de aanvoerder der massa. In hem vindt iedereen zich weer; het is niet moeilijk hem na te bootsen. Een rij van redenaars zijner partij, Dr. Goebbels vooraan, bieden voortreffelijke kopijen zijner gebaren.

Hitler's volledig gebrek aan psychologisch instinct wijst de Joden aan als dragende voor alles de schuld aan Duitschlands sociale tweedracht. Zijn tastbare eischen zijn primitief geformuleerd: kamp tegen Versailles en Weimar, uitschakeling der Joden.

Evenals Wilhelm II begoochelt hij gaarne zichzelf en bemint wierook en parade.

Karakterologisch staat Hitler het dichtst bij Elisabeth van Engeland, die voortdurend haar ministers door haar besluiteloosheid tot verwijfeling bracht maar zodoende dikwijls instinctmatig de politieke vraagstukken tot een goede oplossing bracht, doordat zij zich doodliepen. Hij bezigt het sinds Philips II in gebruik « Divide et impera ». Door bestendige observatie van het evenwicht in zijn omgeving is hij tot heden « à la hauteur des circonstances » gebleven. Niemand in zijn partij kan hem gevaarlijk worden, want hij plaatst steeds concurrenten tegenover elkaar. Beiden moeten Hitler het laatste woord laten, dat hij natuurlijk nooit uitspreekt. De Habsburgers mogen met afgunst op hun onwettigen spruit nederchouwen.

Rosenberg, de hoofdredacteur van den « Völkischen Beobachter », is zijn geestelijke mentor. Hitler beveelt, wat Rosenberg wil. En deze reactionnaire weet, wat hij wil. Hij heeft den weeken koninklijken Beierschen « kunstenaar » volkomen in zijn hand. Rosenberg is de eenige doelbewuste man in de N.S. D.A.P. Verwoed bekampt hij het Bolsjewisme en het Socialisme. Hij verdedigt zijn theorie met ijskoude logika en stoere dogmatiek; kneedt Hitler als was.

In de laatste jaren heeft Hitler zijn idealistische helpers van het eerste uur vervangen door betaalde stuiversgasten, waarvan hij den slechten materielen toestand uithuut. Korruptie heerscht alom. Plaatsjesjacht is open. Vijandelijkheid vervult de atmosfeer: Strasser contra Goebbels, Amann tegen Rosenberg, Buttman-Streicher. Noodzakelijke resultaten van Hitler's systeem.

Zijn dreigendste vijand is Strasser, de aanvoerder der « Revolutionäre Nationalsozialisten », torenhoog verheven boven Hitler, door zijn organische vastbeslotenheid, zijn knap redenaarstalent, zijn beteekenismolle « Schwarze Front ». Dit zwarte front verwacht, von Miltenberg, zal eens Hitler overwinnen, — met de idee, met de daad.

ank zij de
huizen hun
clama blijft
van duizen-

NOVEMBER 1942. — Nr 4.

MINIMUM PRIJS : 1 Fr.

De Vrijheidsklok

Orgaan van het Onafhankelijkheidsfront voor Vlaamsch-Brabant en Limburg

II November en het tweede Front

Voor de derde maal herdenken we onder Hitlers bezetting den wapenstilstand van 11 November 1918. Ditmaal echter staat over gansch Europa het probleem van het 2de front op den voorgrond. Voorheen was het 2de front voor velen een wensch, dit jaar is deze idee van *wensch tot wil*, van *wil tot eisch* geworden. Deze geweldige kentering waar een schuchtere wensch uitgroeit tot een wil om morgen een onverschrokken *daad* te worden, weerspiegelt de vastberadenheid van ons volk om van het passieve naar het actief en georganiseerd verzet over te gaan.

Over den wil van onze patriotten om op het *geschikte oogenblik* handelend op te treden, zijn allen het roerend eens. De kwestie der bepaling van het *geschikte oogenblik* moet echter duidelijk worden gesteld.

Vele « strategen » vergeten dat we in 1942 leven. Zij zien niet dat niet wij den totalen oorlog ontlokt hebben, voelen niet hoe deze totale oorlog ons door Hitler iederendag zwaarder wordt opgedrongen. Voor hen is het 2de front een bij uitstek Engelsch en Amerikaansch probleem. Bij wijze van toegeving zijn zij bereid, nadat zij zullen hebben vastgesteld dat kommandanturen en Gestapo reeds in de richting van Aken marcheerden, « heldhaftig » liet hunne bij te dragen om de intrede der geallieerden te vergemakkelijken.

Ondertusschen worden door Vlaamsche en Waalsche menschen, zoowel patroons als arbeiders, lijdzaam wapens gesmeed, kolen gedolven, troe-

pen vervoerd, versterkingen aangelegd. Al deze wapens door onze eigen menschen gemaakt, deze kolen die tot benzine worden omgezet, dat eten uit onze monden ontstolen om de nazihorden te spijzen, bijna gansch onze nationale energie dient rechtstreeks of onrechtstreeks om onze geallieerden te bestrijden. Onze geallieerden bestrijden wil zeggen ons zelf bestrijden. In gewoon Vlaamsch beteekent dit dat wij onze eigen ketens smeden, onze eigen galgen optimmeren, de kogels leveren om onze harten te doorboren.

In den ons opgedrongen totalen oorlog waar door Hitlers horden met oorlogswetgeving en gebruiken geen rekening wordt gehouden, is dus het *geschikte oogenblik VAN-DAAG*.

De Serviërs, de Grieken en de Montenegrijnen die den strijd gewapend voeren, hebben niet als voorwaarde bepaald dat de bevrijdende legers eerst tot den Rijn moeten opmarcheerden. Zij kwamen tot de vaststelling dat vreemde bestialische horden hun land overrompelden, zij besloten deze bruin- en zwart-hemden er uit te slaan. Dat is gewone, maar ook de *echte*, de *eenige* strategie die waarde heeft. Van deze waarheid moeten ook al onze menschen doordrongen worden.

Het mag dan ook niet bij woorden blijven. Het *woord* moet tot *daad* worden. Dat wil zeggen ons 2de front ligt bij de hand. Ons *geschikt oogenblik* is dus niet overmorgen of morgen, maar *vandaag*, iederen dag, ieder uur, iedere minuut.

Waar het niet gaat om on-

II November, dag van Vertrouwen en Hoop

Als een stralend licht blijft de datum van 11 November 1918 in onze herinnering voortleven.

Vier lange, bange oorlogsjaren gingen wij gebukt onder een nameloos leed. Honger en koude, werkloosheid en deportatie (Zie vervolg blz. 2, kolom 1)

middelrijk de gansche produktie stil te leggen, moet ze zoveel mogelijk verminderd worden; de produktie verminderen is niet voldoende, alle middelen moeten bedacht worden om haar onbruikbaar te maken. Deze actieve strijd van ons 2de front moet in de kleinste kleinigheden fanatiek worden aangevat. Dat is de taak die zich stelt voor ieder die het met de bevrijding van ons land eerlijk meent. Terugdeinzen voor offers vandaag, staat gelijk met grootere offers voor morgen. Het bestrijden van deze harde noodzakelijkheid staat gelijk met zich, hetzij bewust of onbewust, scharen aan de zijde van de zwarthemden. De periode der veelvuldige tusschenpositie is voorbij.

Het is juist de steeds breedere ontwikkeling van den strijd die het geheel zal doen uitgroeien tot een algemeen gewapend verzet, tot den *nationalen opstand*, tot ons *2de front*, en met ons 2de front, het 2de front der andere volkeren, de landingen, de *BE-VRIJDING*, een nieuwe en een betere 11 November, een *11 November* die ditmaal voor de komende generaties een herhaling uitsluit.

tatie, armoede en ellende, ziekte en dood, verlatenheid en onrust, scheiding en rouw, onzekerheid en wanhoop drukten ons neer. De knellende prang van de vijandelijke bezetting woog ons al maar zwaarder en zwaarder. Hopen durfden, konden wij bijna niet meer: ons lijden duurde al te lang en reeds te dikwijls waren wij bitter teleurgesteld geworden.

Plots, als een steeds gehoopte en toch onverwachte donderslag weerklonk het: «Wapenstilstand». Eerst durfden wij aan dat geluk niet gelooven. Maar weldra drong de verrukkelijke waarheid tot ons door. Het kanongebulder had opgehouden. De oorlog had uitgewoed. De vijand vluchtte uit ons geteisterd land. De nationale vlag wapperde aan alle vensters. Het nationale volkslied weerklonk geestdriftig. Wij herademden en herleefden. De verrukkelijke zekerheid van bevrijding en vrede doortilde ons als een koesterende zonnestraal na al de doorstane ellende. Gejubbel en gezang. Muziek en dans. Een roes van zege en geluk over de gansche wereld.

En telkenjare weer herdachten wij 11 November, vierden wij dit blijde feest. Tot weer eens dezelfde vijand het orkaan van den oorlog met al zijn afgrijpseligheden ontkeurende en afschuwelijken rouw en lijden over de menscheid stortte, en ons onder vreemde, vijandelijke verdrukking bracht.

En toch zullen wij dit jaar ook 11 November herdenken. Misschien zullen er noch muziek noch klokkegelui weergalmen; misschien zullen de glorierijke kleuren van onze vaderlandsche vlag nog niet wapperen, maar in ons hart zal 11 November schitteren en leven. Gansch ons gemoed richt zich meer dan ooit naar de belofte van verlossing in dit feest vervat. Ondanks al ons lijden, in weerwil van al onze ellende leeft en bloeit in ons de hoop, de zekerheid dat weldra het gruwelijk oorlogsgeweld een einde nemen zal.

Hoe bitter droef dit jaar de 11 Novemberdag ook wezen

HET INTERVIEW

VAN J. STALIN

De nazipers heeft de laatste weken hemel en aarde bewogen rondom het interview van J. Stalin, Voorzitter van den Raad der Volkskommissarissen der Socialistische Sovjet-Republieken, aan den vertegenwoordiger van de Associated Press te Moskou. De Duitsche en de door haar in ons land betaalde pers hoopte door dit interview wantrouwen en verwarring te zaaien. Wat komt in dit zooveel besproken en zoo verkeerd voorgestelde interview het strekst tot uitdrukking? De wil om op basis van de met de Sovjet-Unie afgesloten akkoorden in 1942 het tweede front te zien tot stand komen en niets na te laten om het Roode Leger in zijn titanischen strijd met alle middelen ter zijde te staan. Het ONAFHANKELIJKHEIDS-FRONT wil ook het tweede front en zoo snel mogelijk. Om alle misverstanden uit den weg te ruimen, geven we hieronder den officieelen tekst van het interview:

De vertegenwoordiger van de Associated Press te Moskou, stuurde een brief aan den Heer Stalin, Voorzitter van den raad der Volkskommissarissen der Sovjet-Unie, waarin hij verzocht om een mondeling of schriftelijk antwoord op de vragen die de belangstelling van het Amerikaanse volk bijzonder gaande maken.

Stalin antwoordde: «Daar het mij bij gebrek aan tijd onmogelijk is U een interview

toe te staan, zal ik mij er toe beperken een kort schriftelijk antwoord op uw vragen te geven.

EERSTE VRAAG: Welke plaats neemt in den kijk op den huidige toestand vanuit Sovjet-Russisch oogpunt, de mogelijkheid in van de schepping van een tweede front in Europa?

ANTWOORD: Een belangrijke plaats, ik moet zeggen van het grootste belang.

TWEEDE VRAAG: Is de hulp van Engeland en de Verenigde Staten voldoende en wat blijft er te doen om deze te verbeteren en uit te breiden?

ANTWOORD: In vergelijking met de hulp aan de geallieerden door de S. U. die het gros der duitsche krachten tot zicht trekt, is de hulp van de geallieerden onvoldoende. Om deze hulp uit te breiden en te verbeteren is maar één ding noodig: het volledig en ten gepaste tijde volbrengen van de verbintenissen aangegaan door de geallieerden.

DERDE VRAAG: Hoe groot is het weerstandsvermogen der Sovjet Unie nog?

ANTWOORD: Ik geloof dat het weerstandsvermogen der Sovjet-Unie op geen enkel punt onderdoet en op vele punten superieur is aan deze van het fascistische Duitschland of van gelijk welke andere macht die zich de wereldheerschappij zou willen verzekeren.

Het antwoord van Stalin dateert van 4 Oktober 1942.

**ARBEIDERS, GAAT U NIET NAAR DUITSCHLAND
LATEN DOODEN.
WEERSTAAT MET ALLE MIDDELEN AAN DE
DEPORTATIES!**

moge, toch zal hij ons met blijdschap en vertrouwen vervullen. Wij zullen onze dierbare dooden gedenken en een dankbare gedachte wijden aan onze helden en gesneuvelden en gemartelden van de twee wereldoorlogen.

Hoe schrijnend ons tegenwoordig leven ook weze, hoe verontrustend de vijandelijke dwang ook zij, hebben wij

toch alle reden een nieuwen 11 November te verwachten en de verlossing met snelle schreden te voelen naderen.

Zooals de glorievolle strijders van Verdun ons de bevrijding van 11 November 1918 brachten, zoo ook zullen de roemrijke helden van Stalingrad één lichtvolle dageraad op onzen duisteren nacht doen volgen.

Ja, het daget in het Oosten.

Vijanden van de Democratie

Eenige weken na den geallieerden inval in Normandië ontving men in Engeland en in de Vereenigde Staten de eerste foto's van het leven in het bevrijde gebied.

Onder deze foto's bevonden zich tooneelen van het zoogenaamd volksge-recht. Men zag vooral vrouwen, die van vriendschappelijken omgang met Duitschers werden beschuldigd en wier haar in het openbaar werd afgesneden na een vertoon, dat aan een soort rechtbank moest doen gelooven, maar waarbij er natuurlijk geen sprake was van een ernstig recht der verdediging.

Deze foto's hebben in de Angelsaksische landen den slechtsten indruk verwekt. De bladen, die het meest hun sympathie voor het Fransche ondergrondsch verzet hadden laten blijken, waren de eersten om dergelijke feiten te laken.

Voorzeker na al de gruweldaden welke zich tijdens de bezetting hadden voorgedaan en waarbij verraders zich op een nog hatelijker wijze hadden gedragen dan de Duitschers zelf, kon men begrijpen dat de volkswoede zich tegen de vrienden van den bezetter zou richten. Maar tusschen begrijpen en goedkeuren is er een groot verschil. Van Engelschen en Amerikanen, die van jongsaf leven in den eerbied voor het gerecht kan men niet verwachten, dat zij willekeur, — door wie zij ook moge bedreven worden, — zouden goedkeuren.

Een begrijpelijk protest

Eenigen tijd geleden heeft men in Frankrijk het feit beleefd, dat politieke

verdachten door gewapende groepen uit de gevangenis werden weggerukt en « terechtgesteld ».

Onmiddellijk is daartegen verzet ge-rezen en het blad « Le Monde » heeft in een artikel betoogd, dat hier geen sprake kon zijn van terechtstelling, vermits er geen normale rechtspraak was geschied.

Degenen die van de bestaande ver-warring gebruik maken om naar eigen goedvinden beklaagden of veroordeelden ter dood te brengen, zijn geen di-nars van het volksgerecht maar moe-denaars, schrijft het blad. Zij doen a-breuk aan het heldhaftig karakter van het verzet tijdens de bezetting en bre-nge de zuivering in het gedrang doord-zij haar, in de oogen der bevolking, hatelijk maken.

Dit protest tegen willekeur en geweld is begrijpelijk. Het is ook noodig indien men het grondwettelijk, democratisch regiem wil behouden.

Een diktatuur van het geweld, onder welk voorwendsel ook, is inderdaad on-duldbaar en men kan in een land slechts normale toestanden herstellen en het aanzien van het democratisch re-giem verstevigen wanneer men zelf be-gint de rechten van den mensch te ee-biedigen. Dit beteekent geenszins, dat men het verraad onder zijn besche-ming zou nemen, maar eenvoudig dat men, in tegenstelling met wat zich onder diktatoriale reglemen voordoet, voor een onpartijdige rechtspleging moet zorgen want dit is de eenige, welke door een beschaafd volk kan aanvaard worden.

© Liberas 2025

www.liberas.eu

educatie@liberas.eu